

ПРАВОЗАСТОСОВНА ПРАКТИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Геннадій Євгенович БЕРШОВ,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінального процесу, криміналістики та
експертології факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-3439-5544>*

Правозастосовна практика відображає яким чином реалізуються процесуальні норми під час здійснення досудового розслідування військових злочинів. При цьому потрібно пам'ятати, що «матеріальне право взаємопов'язане із процесуальним через юридичний процес як регламентовану нормами процесуального права послідовну динамічну діяльність уповноважених органів влади, посадових осіб, а також зацікавлених суб'єктів права, що мають права й обов'язки, яка має комплексний характер і спрямована на досягнення юридично значущого результату» [1, с. 22–23]. Тобто правозастосовна практика, у тому числі розслідування військових злочинів, є «дзеркалом», в якому відображується надійність і дієвість норм матеріального та процесуального права.

Правозастосовна практика розслідування військових злочинів відображає рівень: нормативного врегулювання кримінальної процесуальної діяльності; організації розслідування; наукового, методичного та ресурсного забезпечення; ефективності процесу розслідування окресленої категорії кримінальних правопорушень. При цьому правозастосовна практика розслідування військових злочинів змінювалася під впливом багатьох чинників.

Приміром, на правозастосовну практику розслідування військових злочинів впливають зміни в системі правоохоронних органів. Зокрема, розслідування військових злочинів до прийняття та набрання чинності КПК України 2012 року [2] згідно зі ст. 112 Кримінально-процесуального кодексу України від 1960 року здійснювалося слідчими прокуратури та слідчими органів Служби безпеки України [3]. При цьому в системі органів прокуратури функціонували військові прокуратури, до яких належали «Головна військова прокуратура (на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України), військові прокуратури регіонів (на правах обласних), військові прокуратури гарнізонів та інші військові прокуратури, прирівняні до прокуратур міст і районів» [4] (ч. ч. 1, 2 ст. 13 закону України «Про прокуратуру»).

Проте у зв'язку з прийняттям КПК України від 2012 року [5] на органи прокуратури більше не покладалася функція досудового розслідування. Прокурор у кримінальному провадженні здійснює «нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням» [2] (ч. 2 ст. 36 КПК України). При цьому «у разі потреби рішенням Генерального прокурора можуть утво-

риватися спеціалізовані прокуратури на правах структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора, на правах обласних прокуратур, на правах підрозділу обласної прокуратури, на правах окружних прокуратур, на правах підрозділу окружної прокуратури» [6]. Зокрема, нині в структурі прокуратури функціонують Спеціалізована прокуратура у сфері оборони (на правах Департаменту), Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Центрального регіону, Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Південного регіону, Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Західного регіону, Спеціалізована прокуратура у сфері оборони Східного регіону.

Серед чинників, які впливають на правозастосовну практику розслідування військових злочинів, також слід виокремити: зміни в регламентації оборонної сфери взагалі та порядку несення військової служби зокрема; структуру та динаміку військової злочинності; наявність і характер збройного конфлікту на території України; т. п. Наприклад, як демонструє аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора, в 2013 році було зареєстровано 369 військових злочинів, а повідомлено про підозру в 232 кримінальних провадженнях, у 2014 році відповідно 4153 і 2240, в 2015 році – 6213 і 4756, в 2016 році – 3650 і 2596, в 2017 році – 4577 і 2981, у 2018 році – 3694 і 1742, у 2019 році – 3616 і 1660 [7]. Починаючи з 2020 року, органи досудового розслідування обліковують і розслідують військові кримінальні правопорушення – військові кримінальні проступки та військові злочини. Зокрема, в 2020 році зареєстровано 4055 військових кримінальних правопорушень та повідомлено про підозру в 1314 кримінальних провадженнях, у 2021 році відповідно 3037 і 1172, в 2022 році – 13766 і 2616, в 2023 році – 28666 і 3207, у січні–лютому 2024 року – 8949 і 172 [7]. З наведеного помітно, що в 2014 році кількість облікованих військових злочинів збільшилася в понад 11 разів. Така динаміка спричинена анексією Криму та окупацією Донбасу, початком антитерористичної операції на сході України. Наступний сплеск облікованих військових кримінальних правопорушень припадає на 2022 рік – рік початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України, коли їх кількість зросла з 3037 до 13766. Найбільша кількість військових кримінальних правопорушень зареєстровано в 2023 і становить 28666! Звісно, правозастосовна практика розслідування військових злочинів формується з урахуванням й якісних показників військової злочинності. Після початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року якісні показники військової злочинності вкотре змінилися. Зокрема:

– в 2022 році найчастіше вчинялися наступні військові злочини: самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) – 44,92 %, дезертирство (ст. 408 КК України) – 23,35 %, непокоря (ст. 402 КК України) – 11,4 %, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК України) – 3,1 %, втрата військового майна (ст. 413 КК України) – 2,99 %, порушення правил поводження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України) – 2,2 %, недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК України) – 1,98 %, викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів,

вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК України) – 1,82 %;

– у 2023 році більша питома вага припадала на такі військові злочини: самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК України) – 57,61 %, дезертирство (ст. 408 КК України) – 27,11 %, непокоря (ст. 402 КК України) – 5,85 %, перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК України) – 1,7 %, порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК України) – 1,18 %. При цьому зміна в структурі військової злочинності безумовно призвела до необхідності здійснювати досудове розслідування вказаних кримінальних правопорушень з урахуванням чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, досягнень науки та техніки. У такий спосіб виробилася правозастосовна практики розслідування військових злочинів.

Отже, з'ясування стану правозастосовної практики розслідування військових злочинів є невід'ємною складовою теоретичних основ дослідження названих кримінальних правопорушень. Введення та дія правового режиму, як і підстави для такого рішення, безпосередньо впливають на структуру військової злочинності, а також на процесуальні та криміналістичні аспекти розслідування таких кримінальних правопорушень. З'ясовано, що правозастосовна практика змінювалася під впливом багатьох чинників: зміни порядку початку досудового розслідування у зв'язку з прийняттям у 2012 році нового КПК України; введення інститутів «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок»; зміни в системі правоохоронних органів, уповноважених виявляти та здійснювати досудове розслідування військових злочинів; зміни в регламентації оборонної сфери взагалі та порядку несення військової служби зокрема; структура та динаміка військової злочинності; наявність і характер збройного конфлікту на території України; т. п.

Список використаних джерел:

1. Слинько Д.В. Поняття, зміст та основні ознаки юридичного процесу. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 19–23.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Кримінально-процесуальний кодекс України: закон України від 28.12.1960 № 1001-05. *Відомості Верховної Ради України*. 1961. № 2. Ст. 15.
4. Про прокуратуру: закон України від 05.11.1991 № 1789–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 793.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України: закон України від 13.04.2012 № 4652–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 21. Стор. 208.
6. Про прокуратуру: закон України від 14.10.2014 № 1697–VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 2–3. Ст. 12.
7. Статистика. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.